

ZAHA HADID - "KRALJICA" ZA OBLJENIH POVRŠINA

Najpoznatija svjetska arhitektica

PRIPREMILA:
Tanja Vrančić

Arhitektica, dobitnica nagrade Pritzker, koja je projektirala niz zgrada diljem svijeta i koja je svojom organskom arhitekturom pomaknula granice suvremenog oblikovanja preminula je 31. ožujka 2016. u Miamiu

Iranska arhitektica Zaha Hadid svojom je organskom arhitekturom pomaknula granice suvremenog oblikovanja. Jedni u njezinim građevinama vide najvišu poziciju suvremenih arhitektonskih oblika, slave dinamične oblike njezinih građevina koje tretira gotovo poput živog organizma. Protivnici pak u njezinu radu vide utjelovljenje negativnih odlika globalizacije: građevine slijede zacrtanu organsku arhitekturu, ne obaziru se previše na kontekst, sve izgledaju kao da su izgrađene u Dubaiju.

Počeci karijere

Zaha Hadid rođena je u Bagdadu, u Iraku, 1950. godine. Prije nego što se 1972. odlučila za Arhitektonski fakultet (*Architectural Association*) u Londonu, studirala je matematiku na Američkom sveučilištu u Bejrutu. Iako je doživjela samo 65. rođendan, imat će svoje mjesto u povijesti arhitekture. Na arhitektonskoj sceni pojavila se 1982. projektom *Peak*,

klubom za slobodno vrijeme u Hong Kongu. Projekt je zbog samouvjerenosti autorice, odvažnosti i individualnosti pobijedio na arhitektonskome natječaju. Bila je to serija oblika bez vidljivih

konstrukcijskih potpornih elemenata pa se geologija planine na kojoj su bili položeni pretvorila u naizgled lebdeću geometriju. Primijenjen je čitav spektar materijala za ostvarenje oblika koji se poput noža usijecaju u krajolik i odbacuju tradicionalni princip organizacije.

Projekt je predstavljen crtežima i slikama koje su same po sebi bile očaravajuće. Ideja je od zagušenoga grada i krajolika napravila dinamičnu, poluapstraktnu kompoziciju. Članovi žirija bili su očarani time kako je jedna mlada arhitektica (iako tada još nije dovršila sveučilišno obrazovanje) na tako dosljedan i originalan način predstavila svoj projekt, kao i samim projektom.

Peak je došao u tzv. živčano vrijeme arhitekture, kada je struka bila na rubu svojevrsnoga kolektivnoga živčanog sloma zbog imaginarnih i stvarnih slabosti modernog pokreta. U Velikoj Britaniji princ Charles postao je utjecajni glasnogovornik novog konzervativizma. Stoga je i na *Architectural Association* (AA) u Londonu, gdje je Hadid studirala, a zatim i podučavala, bilo moderno veliku pozornost posvetiti poljoprivredi u Walesu. Projekt *Peak* bio je veličanstveno nesvjestan takve nesigurnosti i takvih kretanja te je umjesto toga isticao oslobađajuću moć izmišljanja novih oblika i prostora. Njime je također izražena ljubav prema životu grada, njegovoj gustoći, dinamičnosti i zagušenju, suprotno tendencijama ranijih modernista. Le Corbusier je, na primjer,

Crteži projekta *Peak*

Jedan od prvih projekata - *Vitra fire station*

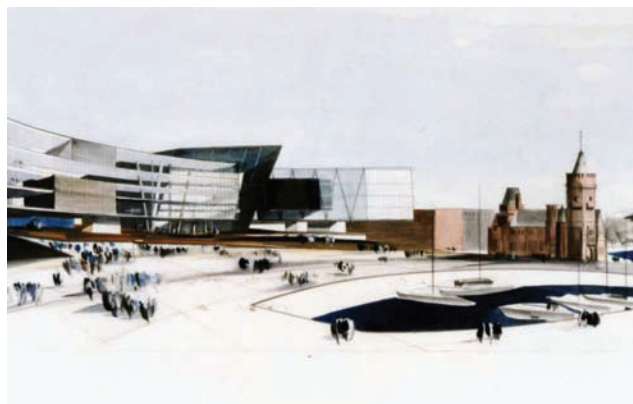
htio zamijeniti prepune naseljene ulice prostranstvima zelenila.

Peak je predložio novu vrstu prostora za novu vrstu svijeta – međunarodni, ali i dalje raznolik, u kojemu nestaju stare hijerarhije zapadne i istočne kulture i u koji se useljava Zaha Hadid. Njezino obrazovanje bilo je bizarna kombinacija katoličke škole u Bagdadu, internata u Švicarskoj, škole za djevojčice Berkhamsted, američkog sveučilišta u Bejrutu te Arhitektonskog fakulteta. Njezin je rad dosegao mjesta netaknuta prethodno poznatom arhitekturom. Ured je smjestila u Londonu koji ju je često frustrirao, a iznimno je voljela Miami zbog njegova hedonizma i modernosti.

Projekt *Peak* na kraju je otkazan, a sljedeća dva desetljeća Zaha Hadid bila je poznata kao arhitektica čiji ni jedan natječajni rad nije izveden. No, to baš i nije sasvim točno, izvedeni su vatrogasna postaja za tvornicu namještaja njemačke tvrtke *Vitra*, stambena zgrada u Berlinu i neki manji radovi, portfelj s kojim bi drugi mladi graditelji bili zadovoljni, no to nije odgovaralo Hadidinoj ambiciji i ugledu. Nije uspjela ostvariti svoje projekt za opernu kuću *Cardiff Bay*, unatoč tomu što je dvaput osvojila natječaj. Neki političari i istaknuti građani Londona jednostavno

nisu željeli njezin rad. Vjerojatno su to više puta zažalili jer mogli su imati prvi veliki posao svjetski poznatog arhitekta, svoj Bilbao, ikonu grada koja bi promijenila njegovu vizuru.

Njezina sreća promijenila se u prvo desetljeću 21. stoljeća. Počele su se graditi njezine kulturne palače u Azerbajdžanu i Južnoj Koreji, stadion za Svjetsko prvenstvo u Kataru, građevine u Miamiju, toranj u Marseilleu, maloprodajni kompleks u Pekingu, Muzej suvremene umjetnosti u Rimu, operna kuća u Guangzhou, anoligarhijske vile u Rusiji. U svojem posvojenome, ali ne uvijek gostoljubivome domu u Velikoj Britaniji zamislila je centar za liječenje karcinoma u Kirkcaldyju, prometni muzej u Glasgowu, biblioteku u Oxfordu, akademsku školu u južnome Londonu i Centar za vodene sportove, najdramatičniju zgradu projektiranu za Olimpijske igre u Londonu 2012.

Skica projekta za opernu kuću *Cardiff Bay*

Promjena izričaja

S vremenom se njezin stil promijenio, od šiljatih kutova u ranijim radovima do složenih, zaobljenih oblika, iako je težište ostalo na dinamičkim prostorima i onima koji prkose gravitaciji. Pomogao joj je i razvoj digitalne tehnologije. U devedesetim godinama 20. stoljeća prevladavalo je mišljenje da njezini složeni oblici i slike mogu biti izrađeni uz pomoć računala pa su arhitekti umjetnici njezin rad smatrali previše hladnim i inženjerskim, no ona je sve projekte crtala rukom, a u njezinu uredu nije bilo ničega naprednijeg od nekih programa za obradu teksta Am-

Projekt za stadion u Kataru

strad PCW 9512. U posljednjih nekoliko godina ona i njezina desna ruka Patrik Schumacher do maksimuma su iskorištavali sposobnost naprednog softvera da zamisle i opišu oblike izvan dosega ljudskog uma i ruku.

Kontroverze nisu odagnane. Opuštena je s posla projektiranja Olimpijskog stadiona u Tokiju zbog prekoračenja troškova, što je ona negirala. Aquatics Centar je u jednome trenutku gotovo otkazan, također zbog troškova. Bila je kritizirana zbog oštećenja povijesnoga tkiva u Pekingu. U rujnu 2015. pojavile su se neistinite optužbe kako je projekt stadiona u Kataru doveo do velikog broja smrtnih slučajeva pri izgradnji.

Zaha Hadid opisivala je spomenute probleme s *triple whammy*. Izjavila je da je za neke ljude problem to što je žena i stranac, a istodobno radi posao koji se ne može normirati i nije ono što većina traži. No činjenica jest da su njezini projekti doista imali tendenciju biti skupi i teško ostvarivi, da su pomicali granice izvedivosti i praktičnosti, a ponekad i više od toga. Ona i njezin rad bili su zahtjevni za klijente, graditelje, inženjere, osoblje i moguće korisnike, ponekad do točke kada su postajali nemogući. U nastupima

iskrenosti, kada se nije branila od optužba za probijanje proračuna, to je i prizna-

Pogled na toranj u Marseju

la. Njezin argument za perfekcionizam oduvijek je bio da se zgrade grade na dulji rok i stoga je na nešto izuzetno vrijedno potrošiti više.

Uspjeh je došao kada su je klijenti prihvatili sa svim njezinim uvjetima: ili će se ostvariti ono što Hadid traži ili ona odstaje od projekta. Priče obiluju njezinim beskompromisnim ponašanjem. Prema jednoj od njih, premda je naučila voziti u rodnome Iraku, vozački ispit ponovno je morala polagati u Velikoj Britaniji. Na svojem prvom satu nije se složila s instruktorom, ali nije izabrala ni drugog instruktora te nikada nije dobila englesku vozačku dozvolu. Zaposlila je vozača koji ju je godinama vozio u bivšem londonskom crnom taksiju.

Suradnicima je voljela davati nadimke poput Krumpir, Plačljivko, Sirovina ili Clinton, posebno pripravnici. Istodobno je bila vrlo topao čovjek koji je volio ljude. Imala je previše empatije, a ne premalo. Imala je puno povjerenje u ljude, stoga su joj neispunjena obećanja bila nevjerojatno bolna. Nije imala vlastitu djecu, ali se

Projekt za olimpijski stadion u Tokiju koji je pokrenuo veliku raspravu

brinula za druge ljude i njihove obitelji. Djeca su je nevjerojatno voljela. Imala je golem interes za svijet izvan arhitekture, i zapanjujući intelekt i pamćenje.

Kao kći političara i sama je bila politički svjesna i lukava, iako je bila relativno povučena u odnosu na tragediju u njezinoj rodnoj zemlji. Hadid se sjećala Iraka iz 1950-ih godina, prosvjetljenja i napretka, kada vjerska pripadnost nije bila bitna i kada se od djevojka očekivalo da imaju svoju karijeru.

Vjeruje se da je svojevrsan prekidač u njezinu stilu, iz kutova u krivulje, usklađen s promjenom u njezinu raspoloženju, od oštre i nervozne na početku karijere u mekšu i otvoreniju na vrhuncu karijere. Prepoznavanje i uspjeh potaknuli su njezino samopouzdanje, iako je bolovala od klasičnih bolki zvijezda: izolacije, ulagivanja i eksploatacije.

Među arhitektima i kritičarima smatralo se da mjerilo, proračun i marketing uravnotežuju njezin kasniji rad. U njezinu je

radu uvijek postojala borba između stvaranja spektakularnih oblika iz egocentrične koristi i uvjerenja da oni služe kako bi javnost i gradski prostori donijeli novu, oslobađajuću dinamiku.

Najpoznatiji radovi

Prvi veliki izvedeni Hadidin projekt bio je *Vitra Fire Station* u Weilu na Rajni, u Njemačkoj. Vatrogasna je postaja završena 1993. Imala je betonsku konstruk-

MAXXI talijanski nacionalni muzej, Rim

Londonski centar za sportove na vodi *London Aquatics Center*

ciju koja se savija i vrtoglavo naginje, a ujedno je stvorila prepoznatljiv stil Zaha Hadid.

Pobjeda na arhitektonskome natječaju za talijanski Nacionalni muzej umjetnosti 21. stoljeća u Rimu (*MAXXI Italian National Museum of 21st Century Arts*) bila je još jedna prekretnica. Projekt, čija je provedba trajala 10 godina, konačno je završen 2009. godine. Riječ je o ambicioznoj

mješavini cijevi koje se sijeku pod svim kutovima, a zgradu su kritičari proglasili remek-djelom.

Uslijedili su još neki važni projekti – londonski centar za sportove na vodi *London Aquatics Center* i zgrada opere u Guangzhou *Guangzhou Opera House*. Oba su projekta prikazala arhitekturu u najboljem svjetlu i pozicionirali Zahu Hadid u sam vrh svjetske arhitekture.

Azerbejdžanski centar *Heydar Aliyev Centre* jedan je od najboljih Hadidinih radova. Gracioznim krivuljama koje kao da se pomiču namjeravala je ponuditi nešto novo u odnosu na prepoznatljivu sovjetsku arhitekturu. Rezultat je veličanstven. Međutim, projekt je bio ugrožen kritikama na račun toga što centar nosi ime Hejdara Alijeva, bivšeg autoritarnog lidera u zemlji. Osim toga, iz-

Azerbejdžanski centar *Heydar Aliyev Centre*

vještaji o kršenju ljudskih prava tijekom njegove gradnje dospjeli su u medije i bili na svim naslovnicama.

Hadid je bila prva žena kojoj je dodijeljena nagrada *Pritzker Architecture* 2004. godine, dvaput je dobila nagradu RIBA Stirling, a u 2016. nagrađena je RIBA Zlatnom medaljom – opet kao prva žena koja je osvojila tu nagradu. Hadid se uvijek odbijala prilagoditi većini i tradicionalnome, mijenjajući arhitekturu otkako se upustila u svoj prvi projekt *Peak*. Njezina je smrt velik gubitak za arhitekturu i dizajn, ali njezino je nasljeđe sigurno.

Arhitekt i arhitektonski učitelj Peter Cook rekao je prilikom dodjele kraljevske zlatne medalje za arhitekturu da je Hadidin rad zasigurno poseban. Čitavog se radnog vijeka upuštala u projekte u koje bi se malo tko usudio. Ako je Paul Klee poveo liniju u šetnju, Zaha je povećala površine koje su tjerane tom linijom u virtualni ples, spretno ih presavila i odvela na put u svemir. Oni dovoljno sretni koji su vidjeli Heydar Aliyev centar u Bakuu uživo sigurno nikada nisu bili u takvome bajkovitom prostoru s ogromnom unutarnjom rampom i osvjetljenjem koji uvelike odudaraju od tzv. normalne arhitekture koju smo dosada

Projekt za dvije vile na Srđu - *Rock i Shell*

poznavali ili poimali. Cook je istaknuo i sposobnost Zaha Hadid da podijeli mišljenje, makar i s jednom osobom, provocirajući ili fascinirajući, jer njezin lik i djelo gotovo da nikada nisu izazivali ravnodušnost.

Vile na Srđu

Istaknimo na kraju da je tvrtka Zaha Hadid projektirala dvije vile koje su tre-

bale opasati golfsko igralište na Srđu. Nazvane su *Rock* (stijena) i *Shell* (školjka), a bile su dio projekta koji bi na kraju trebao imati 268 vila, hotele i golfsko igralište.

Lokacija tih dviju vila zamišljena je uz sam rub brda pa bi se iz njih, s visine od 400 metara iznad mora, prostirao veličanstven pogled na Dubrovnik. Vile su zamišljene tako da se s njihove južne strane vide more i Dubrovnik, a sa

sjeverne planine i priroda. Projekt na Srđu od početka je bio izvor sukoba onih koji su mislili da se radi o devastaciji te onih koji su projekt podržavali i smatrali da će Dubrovnik od njega imati višestruku korist. Od projekta se odustajalo nekoliko puta zbog neprestane svađe pristaša i protivnika projekta, međutim, bez obzira na optužbe, neupitno je da je koncept vila kakve je zamislila Zaha Hadid nešto inovativno i moderno. Pitanje je odgovara li on lokaciji i naslijeđu jer Zaha Hadid nikada nije bila u Dubrovniku i one bi se mogle izgraditi bilo gdje u svijetu.

Zgrada opere u Guangzhou - *Guangzhou Opera House*